

МАНФААТ ВА УЛАРНИНГ ИЖТИМОЙ ТАРАҚҚИЁТДАГИ
АҲАМИЯТИ

Sadanova Dilnoza Alimbayevna – Urganch davlat universiteti dotsenti., falsafa
doktori (PhD)

Аннотация: Манфаат — инсон ва жамиятнинг эҳтиёж ва мақсадларини ифодаловчи муҳим тушунча бўлиб, у ижтимоий тараққиётнинг асосий ҳаракатлантирувчи кучларидан бири ҳисобланади. Манфаатлар шахсий, гуруҳий ва умумжамият даражасида намоён бўлиб, уларнинг уйғунлиги жамият барқарорлиги ва ривожланишини таъминлайди. Ижтимоий тараққиёт жараёнида манфаатлар ўртасидаги мувозанатни сақлаш, уларни мувофиқлаштириш ва адолатли тақсимлаш муҳим аҳамиятга эга. Шу боис, манфаатларни тўғри англаш ва бошқариш жамият тараққиётини тезлаштиради ҳамда ижтимоий муносабатларни такомиллаштиради.

Калит сўзлар: манфаат, ижтимоий тараққиёт, эҳтиёж, жамият, шахс, гуруҳ, манфаатлари, ижтимоий муносабатлар, барқарорлик, ривожланиш, мувофиқлаштириш.

Аннотация:

Интерес представляет собой важное понятие, выражающее потребности и цели человека и общества, и является одной из основных движущих сил общественного развития. Интересы проявляются на личностном, групповом и общественном уровнях, а их гармоничное сочетание обеспечивает стабильность и развитие общества. В процессе общественного развития особое значение имеет сохранение баланса между интересами, их согласование и справедливое распределение. Поэтому правильное понимание и управление интересами способствует ускорению общественного прогресса и совершенствованию социальных отношений.

Ключевые слова: интерес, общественное развитие, потребность, общество, личность, групповые интересы, социальные отношения, стабильность, развитие, согласование.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-06**

In English

Abstract:

Interest is an important concept that reflects the needs and goals of individuals and society and serves as one of the main driving forces of social development. Interests manifest themselves at the individual, group, and societal levels, and their harmonious integration ensures social stability and development. In the process of social development, maintaining a balance among interests, coordinating them, and ensuring their fair distribution are of great importance. Therefore, a proper understanding and management of interests contribute to accelerating social progress and improving social relations.

Keywords:

interest, social development, need, society, individual, group interests, social relations, stability, development, coordination.

Инсоннинг ижтимоийлиги унинг тур, жонзод сифатида мавжудлигига эмас, балки унинг ўз ҳаётига онгли тарзда ёндашишида, ён-атрофга, борлиққа анланган қизиқишини, манфаатини йўналтирганидир. Айнан қизиқишнинг, манфаатнинг анланганлиги инсонни оламга, ўз ҳаёти ва фаолиятига рационал ёндашишини келтириб чиқаради. Шу тарзда инсонда ҳаёт, умр мазмуни, яшаш ҳикмати, ўзининг оламдаги ўрни ҳақида тасаввурлар шаклланади. Барқарор манфаатлар мазкур тушунчаларнинг ифодаси, маълум бир ҳосиласи сифатида келади. Афлотун ва Арасту “демос”, “полис демократияси” каби ибораларни ишлатишганида халқнинг давлат бошқарувида қатнашишидан сиёсий манфаатдор эканлигидан келиб чиқишган. Демократия, улар фикрича, бошқаришнинг бад кўриниши бўлса-да, халқ, кўпчилик манфаати, қизиқи билан боғлиқ идора усули эди. Мазкур ёндашишни кейинчалик Т.Гоббс, Ж.Локк, И.Бентам, Ж.Милл, айниқса Гегел ва И.Кант ривожлантиришади. Айнан Гегел ва И.Кант инсон манфаатлари тушунчасини илмий истеъмолга олиб кириб, уни ҳуқуқ, ахлоқ, маънавий императивлар билан боғлашди. Масалан, И.Кантнинг фикрига кўра, инсон манфаатларига мувофиқ фаолият юритади, ҳуқуқ манфаатларни регуляция қилганидек, инсон ўз манфаатларини қондиришга ахлоқий, маънавий императивлардан ҳам келиб чиқади. Ушбу императивлар боис манфаатлар ва фаолият инсоний қадриятларга айланади. Бу ўринда И.Кант биз назарда тутган барқарор манфаатларга яқин қарашини баён қилаётгани аён бўлади. Барқарорлик – тараққиёт кўрсаткичи. Барқарорлик йўқ жойда субъект ёки объектда нима, қандай ўзгариши, трансформация кечаётгани англаб

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-06**

бўлмайди. Бу фикр манфаатларга ҳам тааллуқлидир. Барқарорлик турғунлик эмас, у кечаётган жараёнларнинг маълум бир ифодаси. Бу ифода маълум бир қонунларда, кўрсаткичларда ёки бажарилган режа, мақсад ва вазифаларда акс этади. Манфаатларнинг қондирилгани ёки қондирилмагани, таъминлангани ёки таъминланмагани уларда намоён бўлади. Шунинг халқ, жамият манфаатлари тўғрисида гап кетганида қабул қилинган қарор ёки режанинг қандай бажарилганига мурожаат этилади, ютуқлар ва камчиликлар таҳлил қилинади. Шу тариқа жамият, давлат барқарор манфаатлар ифодачиси, ҳимоячиси, тарафдори сифатида келади.

Манфаатларнинг барқарорлиги Шарқ халқлари учун ўша муҳим аҳамиятга эга. Улар манфаатлар барқарорлигини ижтимоий ҳаёт барқарорлиги, шахснинг жамият эъзозлаётган қадриятларини қўллаб-қувватлаши, ўз ҳаёт тарзини шаклланган анъаналарга мувофиқ олиб бораётганининг ифодаси, деб билади. Фалсафа фанлари доктори Ф.Нажимовнинг ёзишича, айнан Шарқ менталитети барқарор қадриятларга, анъаналарга, маданий бойликларга таянгани боис Ғарб менталитети, маданиятидан, анъаналаридан фарқ қилади, улар марказида мудом инсон, унинг маънавий камолоти билан боғлиқ манфаатлари турган. Барқарорлик нарса - ҳодисалар моҳиятини, мақсади ва вазифаларини, уларнинг ички хусусиятларини, бошқа ижтимоий жараёнларга қанчалик тааллуқли эканини англаш имконини беради. Тинмай ўзгаришига мойил ижтимоий ҳаёт инсонни ўй-хаёллари ва режаларини бузиб юбориши мумкин. Бундай ҳаётдан инсон қониқиш, дилига ором, таскин оломайди, балки, аксинча, унда қониқмаслик, тушкунлик, ҳатто нигимистик туйғулар уйғонади. Фридрих Ницшени олайлик. У Европа ҳаётида кечаётган узлуксиз ўзгаришлардан ғафлатга ботади, натижада Ғарб цивилизацияси ҳалокатининг жарчиси сифатида шаклланади. У Европа эришган барча маданий бойликларни “мутлақ нигимист” сифатида рад этади, уларнинг таназзулга учрашини башорат қилади, улар ўрнига янги жамият, янги дин, янги ахлоқ яратмоқчи бўлади. Минг афсуски, файласуф нигимизм юкини кўтаролмай умрининг охиригача ўн йилини телбахонада ўтказади. Ижтимоий ҳаётдаги узлуксиз, гоҳи бесамар, бемақсад ўзгаришлар инсон руҳига, дунёқараши ва тасаввурларига таъсир этмай қолмайди, Ф.Ницше каби “ўта нозик табиатни С. Галиви қобилият ва ижод эгалари эса улардан озор чекмай қолмайди. Шунинг учун ҳам янги даврдан бери тушкунлик, руҳий ҳасталик, “жамиятдан бегоналашув”, яккалик, Ғарб файласуфларининг севимли мавзулари бўлиб келади. Жамиятдаги тарихий - маданий анъаналарнинг боқийлиги, муқаддаслиги ва уларнинг эъзозланиши барқарорлик туфайлидир. Умуман жамиятдаги барқарорлик барқарор манфаатлар туфайлидир. Ўзбекистон халқидаги барқарор манфаатлар

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-06**

унинг аждодлар меросига, тарихий-маданий анъаналарига содиқлигида, исломий қадриятларни эъзозлашида, инсондаги гўза, олижаноб маънавий-ахлоқий фазилятларни ардоқлашида намоён бўлади. Ушбу этномаданий бойликларни асраш, уларга таяниш истаги ўзбек халқи манфаатларини барқарор ҳодисага айлантирган.

Республикаимиз Президенти Ш.М.Мирзиёев айтганидек, “ҳаёт бир жойда турмайди, у мудом ўзгаришда, янгиланишда давом этади”. Ҳақиқатан ҳам, бурунги ҳаёт мамлакатимизда ўтказилаётган ислохотлар, модернизатсиялаш ҳамда дунёда кечаётган глобаллашув таъсирида жуда тезлашган. Ахборотлар ва халқаро алоқаларнинг кенгайиши, ошиб бориши ҳаёт оқимини тезлаштириб юбормокдаки, улар кишилар тасаввурларига, қизиқишлари ва манфаатларига таъсир этмай қолмайди. Демак, манфаатларнинг ҳаёт оқими талабларига мувофиқ ўзгариши табиий ҳолдир.

Ўзгарувчан манфаатларни барқарор манфаатларга қарши қўймаслик лозим. Ўзгарувчан манфаатлар туфайли инсон ҳаёт оқимига, динамизмига мослашади, ҳаётдаги ранг-барангликни илғаб янги янги нарсаларни кашф этади, яратади, ҳаёт талаблари ва динамизмига мосланмаган манфаатлар охир натижада мутаассибликка ёи босади. Манфаатларнинг ўзгариши идеалдаги, эътиқод ва ишончдаги беғуборлик эмас у инсон дунёқарашидаги истаклари ва интилишларидаги янгиликка мойиллик ифодасидир. Модернизациялаш ижтимоий ҳаёт, тузум, муносабатлар манфаатларнинг ўзгаришини шарт қилиб қўяди. Шунинг учун ҳам Президентимиз Ш.М.Мирзиёев юқоридаги маърузасида кечаги ютуқлар билан мактаниб, қониқиб яшаш мумкин эмаслигини “жонажон Ватанимиз, олижаноб халқимизнинг ишончини қозониш, унинг орзу умидларини рўёбга чиқариш учун фақат тинимсиз меҳнат, изланиш ва ташаббус кўрсатиб яшаш керак, одамлар буни кундалик ҳаётида сезиши, кўриши керак”, деб таъкидлайди. Тинимсиз меҳнат, изланиш ва ташаббус эса ўзгараётган дунё, давр талабларига мувофиқ яшашни, манфаатларни уларга уйғунлаштиришни тақозо этади.

Маълумки ўзгариш инсон, халқ манфаатларига зид бўлиши ҳам мумкин. Тарих гувоҳки бундай манфаатларнинг натижадаги мақсади аён бўлади, уларни шакллантирган дескуртив кучлар қораланади. Шундай салбий ҳоллер юзага келмаслиги учун умуминсоний қадриятлар ва меъёрларга амал қилиш тараққиёт талаби, мезони ҳамда кўрсаткичи сифатида олинади. Инсонга, жамият тараққиётига ўзгаришларнинг ўзи эмас балки умуминсоний манфаатларга хизмат қилиш муҳим. Шунинг учун ҳам И.Кант “ахлоқий императивларни умуминсоний қадриятларга киритади”. Нимаики, мазкур императив ва қадриятларга зид келса, у шубҳасиз

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-06**

деструктив аҳамият касб этади, кишиларни бузғунчи ғоялар ортидан эргаштиришга сабаб бўлади.

Ижтимоий ҳаётдаги ўзгарувчанлик инсон характеридаги ўзгарувчанликка таянади. Инсон қотиб қолган, таянадиган турмуш тарзидан кўра янгилашишга мойил ижтимоий ҳаётдан кўпроқ завқ олади, моҳият топади. Глобаллашаётган дунё аслида ўзгараётган, тинмай янгилашишга, изланиш ва яратишга мойил дунёдир. Инсон манфаатлари нафақат улар таъсирида шаклланади, шу билан бирга уларни инъикос ҳам этади. Инъикос қонунига мувофиқ инсон ақлу идрокига, ратсионал тасаввурларига мувофиқ келадиган манфаатларга эргашиб, уларни ҳимоя қилиб яшайди. Демак, манфаатлар ратсионал, ақлу идрок тафаккур талабларига мувофиқ келиши шарт. Буюк бобомиз Алишер Навоий айтганидек: “Ки ҳар ишники, қилди одамизод, тафаккур бирла қилди одамизод”. Тафаккур ва манфаатлар ўртасидаги зиддият шахсни бузғунчи девиант хулқ - атворга ятаклаши, унда ғайриижтимоий талабларни шакллантириши мумкин. Шунинг учун ҳам жамият ақлу идрок, тафаккур талаблари доирасидаги манфаатларни қўллаб-қувватлайди.

Мавҳум манфаатлар деганда биз инсон қизиқишлари ва интилишларида аниқ кўриниш касб этмаган, шахснинг ўзи ҳам етарли англаб етмаган манфаатларни назарда тутамиз. Инсоннинг барча хатти-ҳаракатлари ҳам манфаатлар тарзида намоён бўлавермайди. Манфаат мудом англаганлик, аниқ тасаввур этиш, билиш билан боғлиқ. Англазмаган хатти-ҳаракатларни манфаатга айлантириш учун шахс ҳаётий мақсади ва идеалига мурожаат этади. Яъни хатти-ҳаракатини ҳаётий мақсади ва идеалига мувофиқлаштиради. То уни бу жараён амалга оширмагунча манфаат мавҳум туради. Демак, мавҳум манфаатга англаганлик, барқарорлик бахш этиш учун инсон уни ҳаётий мақсади, идеали, ақлу идрок ва тафаккури синтезидан ўтказиш даркор. Аслида инсон хатти-ҳаракатлари ва интилишларида тўла англазмаган, беқарор омиллар жуда кўп. Айнан ушбу онг ости омилларга диққатини қаратгани учун З.Фрейд таълимоти илм аҳли орасида жуда. Бизнинг ишончимиз комилки, англазмаган, мавҳум манфаатларнинг негизини, инсон хатти-ҳаракатларига таъсири механизмларини тадқиқ этиш, топиш ва уларни англаган инсоний манфаатлар айлантириш қонунларини кашф этиш муҳим илмий ва амалий аҳамиятга эгадир. Бу билан биз баркамол авлодни шакллантиришнинг яна бир ижтимоий-амалий масаласини ечган бўламиз.

Фойдаланилган адабиётлар

- 1) Платон. Сочинения в 3 т. Т.3. Ч.1 – Москва : Мисл 1971
- 2) Аристотел, Сочинения б ч т т 2 .-Москва : Мисл 1974

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-06**

- 3) Кант И. Сочинения э в ч т 3- Москва: Мисл, 1977
- 4) Нажимов Г. Култура и народные традицие. – Тошкент: Фан, 1996
- 5) Нитше Ф. Воля к власти. Переотсенка всех сениностей. - Москва тоо
”Транспорт”, 1993
- 6) Галеви н. Фридрих Нитше. – то к Товариш, 1992
- 7) Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси.-Тошкент: “Ўзбекистон”
2014
- 8) Мирзиёев Ш. М. Танқидий таҳлил, қатъийлик ҳар бир раҳбар
фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак// Халқ сўзи, 2017-йил 17-январ
Алишер навоий. Ҳикматли сўзлар.-Тошкент: 1995